

ЗАБУТЕ ІМ'Я

Аааааааа І І А²Е×ОЕ

Ім'я Івана Федоровича Єрофіїва (Єрофєєва) сьогодні практично невідоме широкому колу науковців. Лише окремі енциклопедичні видання дають коротку характеристику його життєвого і наукового шляху¹. Єрофіїв — одна з багатьох загублених у вирі часу і подій доля вченого-літературознавця, фольклориста, етнографа. Нині важко визначити місце І. Єрофіїва в плеяді вчених 20-х — 30-х рр. ХХ ст., але безперечно одне — праці І. Єрофіїва, що відомі нам сьогодні, витримали випробування часом і досі зберігають свою наукову цінність.

Іван Федорович Єрофіїв народився 1882 р., як він пише, “на Липовеччині” (в с. Андрушівка, нині Погребищенський р-н Вінницької обл.). Середню освіту здобув у III Київській гімназії, вищу — у Київському університеті ім. св. Володимира на історико-філологічному факультеті. По закінченні освіти (1907 р.) розпочав педагогічну працю в школах міста Сімферополя, а з 1921 року — в середніх і вищих навчальних закладах Харкова. В 1934 році І. Єрофіїв переїздить до Києва, продовжуючи свою наукову і педагогічну працю (викладає латину в медшколах та інститутах). З 30-х рр. ХХ ст. ім'я Єрофіїва не зустрічається в друкованих виданнях. Можна припустити, що у зв'язку з певними подіями, які відбувались у суспільному житті 20-30-х років, Єрофіїв перестав друкуватися, проте не переставав працювати на ниві української науки, про що свідчать матеріали з Національних архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України (далі — відділ рукописів ІМФЕ). Все доводить, що Єрофіїв так чи інакше був відсторонений від наукової праці. Як зазначає Б. Кравців: “Крім евідентно репресованих, були активними ще в 1917-1937 роках в українському літературознавстві десятки дослідників й авторів літературних праць, викреслені сьогодні ... з усіх бібліографічних оглядів і показників і про яких немає нігде згадки в літературознавчих працях і виданнях 1940-1960 рр.”². Помер І. Єрофіїв 1953 р. в смт. Ворзель під Києвом.

Наукові зацікавлення Єрофіїва визначилися ще в студентські роки. Він зібрав і надіслав В. Гнатюкові збірник фольклорних записів під назвою “Матеріали для изучения малорусской народной поэзии. Песни села Баламутовки Киевской губернии Сквирского уезда и некоторых других сёл той же губернии (Собраны в 1906-1907 гг.)”³. Зміст збірника складають пісні родинно-побутові, обрядові (колядки, щедрівки, веснянки, купальські, весільні), п'яницькі, чумацькі. Коло наукового спілкування молодого Єрофіїва було досить широке. Як видно з його автобіографії, він зустрічався, працював і приятелював з багатьма діячами української культури. Зокрема, в автобіографії зазначено: “Наукову роботу розпочав ще за студентських часів, зібравши пісні рідного села (великий збірник на кілька сот номерів у свій час передав Вол. Гнатюку); мотиви пісень зацікавили пок. М. О. Грінченка, що мав на увазі їх гармонізувати. У студентські роки почав вивчати й українські думи, поділяючи інтерес до них зі своїм університетським товаришем Д. М. Ревуцьким. Вивчав також музику (між іншим під керівництвом відомого музики-етнографа М. Є. Славинського) і малювання (у художній школі Мурашка)”⁴

У студентські роки І. Єрофіїв отримав ґрунтовну філологічну підготовку в семінарах проф. В. Перетца, який був не тільки видатним теоретиком літератури, а й організатором українського наукового життя⁵. І. Єрофіїв відвідував також етнографічно-історичний гурток проф. М. Довнар-Запольського. По закінченні університету, працюючи педагогом в Сімферополі, він стає співробітником “Таврической архивной комиссии”, що займалась збором, упорядкуванням і описом старожитностей. У збірниках комісії він друкував свої наукові роботи. За дорученням комісії брав участь в упорядкуванні архівних справ Криму XVII — початку ХХ ст. Був обраний представником комісії на XIV археологічний з'їзд у Чернігові. Після революції 1917 р. “Таврическая архивная комиссия” була переіменована на “Крымское общество истории, археологии и этнографии”. З 1921 р. І. Єрофіїв працює в

галузі етнографії в Харківському університеті під керівництвом акад. М. Ф. Сумцова. В 1924 р. на кафедрі історії української культури отримує звання наукового працівника, «беручи участь в роботі по всіх її відділах. Низку років працював в Музеї Слобідської України ім. Сковороди. Поступово був обраний членом київського наукового т-ва, ленинградського о-ва вивчення укр. літератури, історії і етнографії. В Музеї Слоб. України заснував рукописний відділ і зібрав низку етнографічних і художніх експонатів»⁶.

20-і роки ХХ ст. характеризувалися активною працею українських вчених у багатьох гуманітарних ділянках і формах громадсько-культурної роботи, яка в той час вважалася найвідповідальнішою і найпотрібнішою. Українські вчені, насамперед україністи-літературознавці, докладають зусиль в організації українського шкільництва, курсів перевишколу вчителів, розбудові кафедр української мови і літератури при університетах (у 20-і рр. були перейменовані на Інститути народної освіти), створенні підручної літератури з мови, історії, читанок-хрестоматій. І. Єрофіїв працює над створенням «Букваря», використовуючи на працюваний ним великий за обсягом матеріал. Це — «Дані аналізу букварів різних авторів», «Аналіз букварів найбільш видатних авторів як Ушинський, Толстой, Вахтеров та інших», «Літературні матеріали в букварях. Довідкові матеріали», «Літературні матеріали в букварях. Конспекти букварів за час від 18 ст. до наших днів», «Літературні матеріали в букварях. Бібліографія, рецензії», «Літературний матеріал в букварях (замітки к засіданню группы)», «Справочний матеріал по истории букваря», нотатки до теми, виписки, конспекти, довідкові матеріали та ін. Загальний обсяг матеріалів становить понад 600 рукописних аркушів⁷.

Уявлення про різносторонність наукових зацікавлень І. Єрофіїва дають матеріали історичного, літературного і фольклорного характеру про народного ватажка Устима Кармалюка. Ці матеріали, що зберігаються у відділі рукописів ІМФЕ, умовно можна поділити на дві групи: художньо-белетристичні твори, наукові розвідки, фольклорні записи та матеріали довідкового і бібліографічного характеру про У. Кармалюка — «Хронологічна канва (головні дати)», «Головна бібліографія», но-

татки і бібліографічні виписки тощо, — загально понад 800 рукописних аркушів. Інтерес становлять і власні фольклорні записи, зроблені І. Єрофієвим у різні часи і в різних місцевостях. Крім вищезазначених збірників, надісланих В. Гнатюкові в 1906-1907 роках, у колекції знаходимо пісні різних жанрів, записані у 1906-1909 рр. в селах Ревухи, Баламутівка, м. Обухів на Київщині, а також записи закликання морозу на Різдво і Водохреща з сіл Буда, Лугинки, Радогоща на Коростенщині; з сіл Сковородки, Двірець на Волині; с. Білозерці на Херсонщині⁸. Обрядовий фольклор (колядки, щедрівки, веснянки)⁹, «Пословица» (прислів'я) з бібліографічними нотатками¹⁰, «Загадка» (записи загадок з бібліографічним матеріалом)¹¹. В останні роки життя І. Єрофіїв працював над складанням підручника з фольклору для середніх шкіл.

Особливе місце в колекції І. Єрофіїва належить матеріалам з народної метрології. Ця галузь народних знань дає цінний матеріал, який ґрунтується на багатовіковій практиці та свідчить про культурний розвиток українського народу. Народна метрологія — тема, що постійно перебувала в колі уваги української народознавчої науки (хоча широко і не розроблялася). Народні знання про обміри, зафіксовані у ХVIII-XIX ст., ще навіть на початку ХХ ст. були в ужитку серед широких верств українського населення. У колекції І. Єрофіїва, що зберігається у відділі рукописів ІМФЕ, є також матеріали з народної метрології. Це «Грошевий облік», «Порівнюючі таблиці мір литовських, польських та російських» (лінійні, квадратні, кубічні, міри земельні, міри для сипкого та рідини), «Старі народні назви мір ваги й грошей на Україні», «Порівняльна таблиця співвідношення окремих видів українського грошового обліку в ХVII ст. між собою та між монетою, що мала обіг на Україні, з перерахунком її на грошовий російський облік того ж часу», «Словничок назв ваги та міри», «Бібліографічний покажчик» та ін.

Пропонована робота І. Єрофіїва «Грошевий облік» становить, очевидно, розділ більш широкої праці про народну метрологію. Стаття під назвою «До питання про старі українські міри, ваги та грошевий облік» була надрукована у «Збірнику науково-технічного вісника (Роботи з метрології)» (Харків,

1927), яка сьогодні є бібліографічним раритетом і практично недоступна для широкого кола науковців. Нижче подаємо статтю І. Єрофіїва “Грошевий облік” з колекції відділу рукописів ІМФЕ разом із рецензією на неї відомого вченого-історика О. Ветухова¹³. Рецензію виявлено у колекції І. Єрофіїва в рукописі, ймовірно, досі вона ніде не була надрукована. Тексти подаються без змін, із збереженням стилю викладу та орфографії.

1 Кравців Б. Розгром українського літературознавства 1917-1937 рр. // Записки Наукового товариства ім. Шевченка, том CLXXII. — Париж-Чикаго, 1962. — С. 285; Українська літературна енциклопедія. Т. 2. — К., 1990. — С. 186.

2 Кравців Б. Розгром українського літературознавства... — С. 283.

3 Відділ рукописів ІМФЕ, ф. 28, од. зб. 191-192.

4 Відділ рукописів ІМФЕ, ф. 36, кол. 1, од. зб. 1, арк. 2-3.

5 В. Перетц заснував 1907 року “Семинарий Русской Филологии” при університеті св. Володимира в Києві, де вивчення української літератури ховалося за різними легальними вивісками: “Семинарий русской филологии”, курси вивчення “южно-русской” чи “юго-западной” літератури тощо. Він об’єднав гурт студентів і дослідників, результатом наукової роботи яких була низка праць і доповідей, друківаних здебільшого в “Записках Наукового Товариства ім. Шевченка” у Львові, “Літературно-науковому Віснику”, “Записках Українського наукового Товариства в Києві”, в яких друкував свої дослідження і І. Єрофіїв.

6 Життєпис наукового працівника Ів. Фед. Єровеева. Відділ рукописів ІМФЕ, ф. 36, кол. 1, од. зб. 1, арк. 4-5.

7 Відділ рукописів ІМФЕ, ф. 36, кол. 1, од. зб. 28-29.

8 Там само, од. зб. 11-16, 18, 21.

9 Там само, од. зб. 26.

10 Там само, од. зб. 22.

11 Там само, од. зб. 23.

12 Там само, од. зб. 24.

13 Проф. О. Ветухов. “Попереднє слово” (до статті “До питання про старі українські міри, вагу та грошевий облік”). Там само, од. зб. 27, арк. 61-76.

ПОПЕРЕДНЄ СЛОВО (до статті “До питання про старі українські міри, вагу та грошевий облік”)¹

Ἰ ἐὰν ἐν τῷ ἄλλοῦ ἄ

Міра, вага та грошевий облік природньо мусили бути в минулому тісно злиті і переплутані поміж себе. Нові дослідки в первісній культурі, коли до неї поближче підійшли сперше порівнююче мовознавство, а зараз — етнологія в її сучасному розумінні, яко наука соціально, що відкриває можливості підняти завісу над тим далеким минулим людства, куди вже не досягає взір історії, — показали, що простір та час визначаються одно через друге, що майже ізвік людина спіткала усе своє оточення в ту стародавню добу лише через себе, через свої органи тіла², а пізніше — через зміну рівномірними та рівноважними предметами, — вже через їх довжину та товщину. Напр., у Арабів одною з лінійних мір є “24 широчини палця”, широчина палця = 6 ячмінним зернам в їхню довжину; вага ж зерна ячміння = 7 волоскам мулової шерсті. У Вавилонян міра протягу — є те, що пройде людина

від першого проміня до повної його вияви, — це коло 2 хвилин часу. (У Греків ця міра звалась “стадія”). — В Англії в XII в. основною мірою довжини був “локоть” (звичайно, у кожної людини ріжний), а такою ж мірою ваги було “пени”, що рахувалось рівноважним 32 “сухим обідраним зернам ячміння”³ — У середньовічній Німеччині, згідно з її політичним та економічним станом, кожне містечко, кожний базар мав свої міри. — З ростом суспільства та взаємин “сусідів”, під впливом торгівлі тощо, росло й узагальнення мір та ваги як по окремих країнах, так і усього культурного людства. Так, наприкінці XVIII сторіччя вже вироблені були так звані “еталони”, тоб-то зразкові міри й вага навіть по всіх видатних державах Європи, що зберігались по державних установах, та по них вироблялись вже однакові для всіх частин держави міри. Тому і в Росії Петро I приказав об’єднати “аршин” з